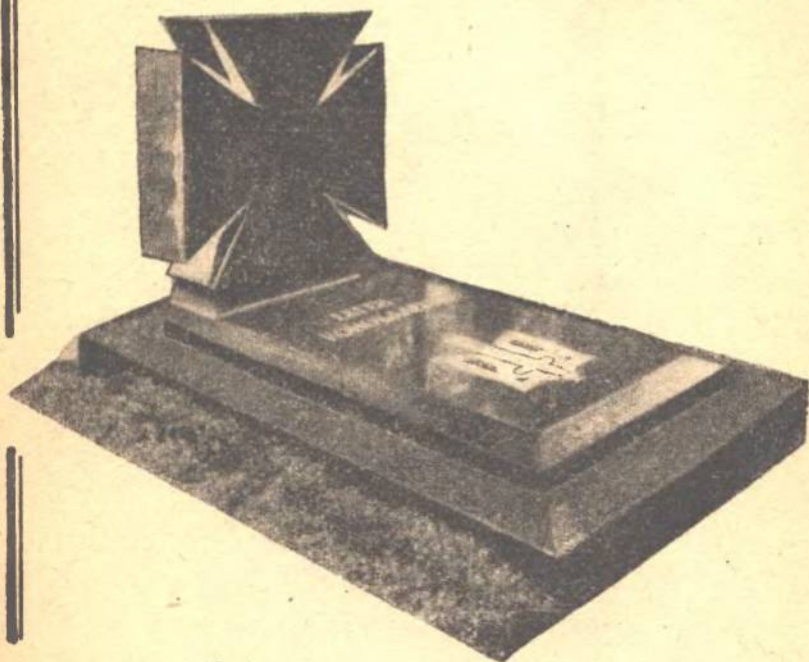

А. А. Грановску.

ЕВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

В ДЕСЯТУ
РІЧНИЦЮ
СМЕРТІ

МАТЕРІЯЛИ ДО
АКАДЕМІЇ

1 9 4 8.

ПРОГРАМА АКАДЕМІЇ

Вступне слово

«Ой, горе тій чайці» — народня пісня . . .	Хор
«Дума» — Іван Мазепа	Деклямація
«Новий Гонта» — сцена з «Великого Льоху» Т. Шевченка	
«Будівничий держави» — Т. Тачинський . . .	Реферат
«Святий Юрій» — Ю. Липа	Деклямація
«Багряна Піраміда» — О. Стефанович . . .	„
«Вони злились в єдину гаму» — О. Стефанович	„
«Про Нечая» — народня пісня	Хор
«Ой, що ж бо то за ворон» — народня пісня .	„
«Ой, Морозе» — народня пісня	„
«Терновий вінок» — О. Олесь . . .	Гуртова деклямація
«Ми гайдамаки» — революційний марш . . .	Хор
«Ой, у лузі червона калина» — стрілецька пісня .	„
«Ми йдемо в бій» — стрілецька пісня .	„

ГІМН

Т. ТАЧИНСЬКИЙ

БУДІВНИЧИЙ ДЕРЖАВИ

«Маса чи провід» — рубом поставлене питання, що в українській публіцистиці останніх десятиліть було безнастанно і дуже палко обговорюване. Драгоманівщина і «вульгарний» марксизм, як це сьогодні дехто висловлюється, зокрема большевики заперечували будь-яку провідну, вирішну роль одиниць, зводячи весь історичний розвиток до якогось апокаліптичного «процесу», в якому все «само із себе» розвивається, і до дій мас, єдиного мотора історії. Як реакція проти цього вже в передвоєнних роках (ще перед першою світовою війною), а зокрема після першої світової війни прийшла до голосу друга скрайність. Скрайність ця, репрезентована в першу чергу в нас деякими літературно-публіцистичними колами, хотіла ролю маси, історичну дію народів повністю ставити в тінь велетнів історії і вождів, які самотні всилі творити нове, тягнути свій народ вперед. У цій концепції народи мали б бути лише знаряддям у руках тих, що вибилися на перше місце.

По відомих історичних переворотах, що їх нещодавно наше покоління пережило, існує з зрозумілих причин небезпека реакції, повороту до, так сказати б, примітивного масовізму, може ще в яскравішій формі, як це було колись. Очевидна річ, що це було б неправильним шляхом розвитку української політичної думки, а разом з цим від'ємним чинником у визвольній боротьбі українського народу. І як завжди дотепер, так само і тепер український націоналізм, а в першу чергу Організація Українських Націоналістів своєю питомою вагою мусить вирішно причинитися до правильної розв'язки і відповідного історичного висвітлення цієї проблеми.

Український націоналізм опертий на непорушній правді про націю як тривалого форматора історії, як джерело і підставу кожного розвитку і поступу, як суверенного, повновартного члена вселюдської сім'ї. Бо поза українською нацією тільки... інші нації.

Народ сам є творцем своєї долі, і його роля та значення в світі визначається тільки його силою волі, твердотю і неустрашимістю в боротьбі. Для використання цих моральних вартостей для успіху і забезпечення перемоги мусять бути

приєднані і органічно з ним зв'язані сила розуму і плянуюче та організаторське вміння. А це вже завдання, якого народ аж ніяк не всілі розв'язати своєю масою, яке вповні може виконати тільки провідна верства. Це завдання тих усіх, що в менших і більших середовищах, гуртах, в станках і верствах, інституціях і організаціях та партіях кермують і ведуть. І тому кожен історичний здвиг є впливом органічно зв'язаної спільної дії і взаємодоповнення народу і провідної верстви. Історія безліч разів, на кожному кроці виявляє, що у вирішних часах і народ, і провідна верства мусять бути на висоті завдань. Провідники мусять вміти з'ясувати собі ту силу удару, якою являється народ. Вони мусять і чути, і знати, чого на ділі народ бажає, за що він піде у бій, чим його можна піврати і, на кінець, в якому напрямі розгортається загальний розвиток, як укладається зовнішня ситуація, щоб її використати і вклинитися в неї. Таких провідників визнає народ і йде за ними. Бо крок за кроком, чин за чином у цілій життєвій різноманітності й мінливості їх потягнення виправдують себе. Бо це велике мистецтво історично-політичної стратегії і тактики вирішити, де в даний час є поле найважливішого історичного бою, котрий відтинок щодо своєї важливості перший, в якій формі розгортати свою боротьбу і які тактичні прийоми стосувати. Це не легка справа, бо не треба забувати, що проти нас стоїть ворог, який ініціативу дії хоче схопити в свої руки і накидати нам не лише відтинок боротьби, але і її форму.

Отже, коли б ми хотіли відповісти на поставлене на початку питання, то, послуговуючися спримітивізованими висловами, ми сказали б — і маса, і провід. Кожен має свої завдання у своїй площині. Бо нація — одне нерозривне ціле, якого не можна ділити на якісь частини, а тимбільше на «масу і провід». Зокрема в часах колосального духового і вольового напняття, в часах підготовки до революційного зриву, тобто до збройної боротьби.

В кожній великій добі, як своєрідний концентрат бажань і ідей націй, з'являються і діють великі люди. Їхня великість полягає в тому, що, будучи «кров од крові, плоть од плоті», частиною свого народу, вони силою свого генія бачать те, чого не бачить ще народ, і ведуть його та формують його в боротьбі за творення завтрішнього. Провідники такі ніколи не відірвані від народу, навпаки — вони завжди якнайглибше пов'язані з ним. До роду провідників з тими найвищими прикметами належав, без сумніву, Євген Коновалець, Перший Голова Проводу Українських Націоналістів. Вже перший його історичний виступ виявив глибоку провідницьку інтуїцію в оцінці дійсності й уміння знайти форми опанувувати її, зорганізувати засоби здійснення своїх задумів.

У мрячному надволзькому місті, в таборі воєнно-полонених, він створює з полонених українців вужчий круг співробітників, першу когорту вірних і відданих аж до кінця справі. З нею починає військову роботу. Це не була романтика юного старшини, що шукав можливостей вижитися. В цьому вже чути лев'ячий пазур майбутнього команданта Корпусу Січових Стрільців, Верховного Команданта УВО чи Голову ПУН, що в кожній ситуації мусить вміти знайти і мусить послідовно і вперто будувати шлях, на кінці якого, як найвище осягнення, є самостійна держава.

По утечі з полону, опинившись у Києві, починає Перший Голова Проводу Українських Націоналістів розгортати цю ділянку роботи, що хоч була найважливішою, проте залишилася дуже занедбаною. Він організує Галицько-Буковинський Курінь.

Атмосфера для такої праці не зовсім придатна була. В головах політичних діячів був ще здебільшого чад космополітичних і пацифістичних доктрин, що так буйно розвивалися в умовах російської тюрми народів. Як противага до цього ставав народ буйний, бурхливий, якого намагання йшли в розріз з напрямними великої частини інтелігенції. І це було: «На майдані коло церкви революція іде», це були бурхливі з'їзди і наради представників широких верств, це були збори і мітинги, на яких падали слова гарячіші, як вогонь, а з другого боку — поодинокі діячі, які не знали, куди ставати, направо, наліво чи просто вперед. Розбуджена воля, розковане слово п'янили всіх. Здеморалізоване вояцтво галасом і шумом наповняло шляхи і населені пункти. Всякі скрайності, всякі гасла падали на дуже пригожий ґрунт. А тим часом, на жаль, якже багато було в нас людей з провідної інтелігенції, пересяклих аркадіянським соціалізмом, віруючих, що світ стає беззубим раєм, де вовк житиме побіч вівці. І на це все трійливими краплями падали большевицькі лжепринципи замаскованого російського імперіалізму, що готував свій новий наступ на Україну.

А Євгенові Коновальцеві ясно, що «черленими щитами» треба захищати батьківщину, що мечі накреслюють дорогу майбутнього. І в цьому хаосі нез'ясованих напрямних між своїми, повені провокативних гасел чужих агентів, наступу з півночі і зі сходу большевицьких орд, як гранітна скала серед розбурханих морських хвиль — стоїть Євген Коновалець зі своєю військовою частиною, стоїть на службі як головна підпора новобудованої української держави. Завдяки його міцній індивідуальності не вдалося большевикам розкласти Галицько-Буковинського Куреня знутри. Стрільцька Рада вояцтва стояла так само на платформі самостійности України, як і командний склад.

При кінці квітня 1918 р., в час гетьманського перевороту, що завершився розігнанням Української Центральної Ради в Києві, Євген Коновалець беззастережно стояв по боці Революційної Центральної Ради. Для нього було ясне, що соціально реакційна гетьманська влада, репрезентована поміщиками, визискувачами робітничого поту та банковими п'явками, ще й до цього оперта на чужій силі, не зможе як слід причинитися до будівництва української держави. А коли Січових Стрільців роззборено, то Євген Коновалець залишається надалі в Києві, будучи свідомим, що там головний театр, на якому розвивається доля української держави.

Навіть коли по Листопадовому Чині 1918 р. у Львові представники Західніх Земель приїжджають у Київ за військовою допомогою, Євген Коновалець надалі залишається над Дніпром.

Перед протигетьманським повстанням, якого оперативним силовим осередком був Штаб Січових Стрільців, Євген Коновалець і його найближчі співробітники докладали всіх зусиль, щоб злагіднити конфлікт. Для них найважливіша була Самостійна Українська Держава, тому вони до останнього моменту провадили розмови з гетьманом Скоропадським і його представниками, щоб прихилити їх на українську лінію. Головними представниками в цих розмовах, побіч Коновальця, були Федь Черник і Андрій Мельник. Один з гетьманських представників, полк. Блакитний, по розмовах з представниками Січових Стрільців телеграфував Скоропадському: «На шляху до Самостійної України Січовим Стрільцям ніякий ворог не страшний». А коли виявилося, що Скоропадський рішуче йде з москалями, тоді Січові Стрільці на чолі з полк. Коновальцем з повною рішучістю вдарили по ньому.

Минув ще рік. Рік надлюдських зусиль, жорстоких боїв, блискучих перемог і гірких невдач. Під ударами московського імперіялізму, в непригожій обстанові кількох фронтів, українська держава не встоялась. В чотирикутнику смерти догаряла героїчна українська армія. Було ясно: один етап визвольної боротьби скінчився невдало. Наступав новий етап. З новими вимогами і новими завданнями. І Євген Коновалець рішився на розтин: 6. XII. 1919 р. у Новій Чорторії розв'язує групу Січових Стрільців. Як знаємо з пізніших оповідей Євгена Коновальця, це була найтяжча хвилина в його житті. Але холодний розум стратега, що виростав на великого будівничого держави, рішуче й ясно бачив новий шлях і всупереч почуванням та сентиментам, всупереч численним голосам, які висловлювалися за «маршем у смерть», придумавши і опанувавши біль, Євген Коновалець закінчив цей етап.

Тоді, як одні, прибиті свіжою невдачею, не були всіли піднести зір вгору і опам'ятатися та падали в паніку і зневіру, а другі в новій ситуації продовжували старими методами визвольну боротьбу, для Євгена Коновальця стояло питання: винайти новий шлях, нові форми для революційної дії. І він знайшов: Підпільну Українську Військову Організацію. Вже в останніх тижнях 1920 р. він кладе перші фундаменти під її існування. Повернувшись в червні 1921 р. із заграниці, куди був виїхав ще 1920 р., цілу свою організаторську силу і весь таланти вкладає він в розбудову УВО. І вже цим виходить він на перше місце серед своїх історичних сучасників. Бо він перший зрозумів як слід, яких треба форм для ведення визвольної боротьби по втраті державності. Це правда, вже перед тим були революційні підпільні організації в Україні: Братство Тарасівців, Оборона України, РУП тощо, але ні одна з них не досягнула ані такого розвиткового позему, ані не мала такого державно-історичного значення, як УВО.

По більш як річному побуті в краю, восени 1922 р. виїжджає Євген Коновалець заграницю. В цьому його кроці причиною були дуже важливі моменти: Надії на швидку війну згасли, сили окупантів українських земель зміцнілися, підпільну роботу треба було провадити довгі роки, а суверенно кермувати нею можна тільки із закордону.

Створивши УВО, Євген Коновалець мусів на якийсь час покинути його, не погоджуючися зі шкідливою політичною лінією т. зв. диктатора Петрушевича. Але його впливи в організації не меншали. І коли полк. Коновалець перейняв керівництво УВО наново в свої руки, перед його очима зарисувався виразно плян, в якому напрямі розгортати революційну роботу. В той час, коли українська громадськість була захоплена очайдушними збройними акціями УВО, а світ з подивом приглядався до героїчності народу, що про його існування дотепер здебільшого не знав, Верховний Командант УВО Євген Коновалець приготував ґрунт під новий, вищий етап боротьби, під створення широкої світоглядно-політичної революційної організації, в якій можна вирощувати духовий образ, духовий зміст і внутрішні форми майбутньої держави. До створення такої організації Євген Коновалець послідовно і пляново, з великим тактичним хистом і вмінням змагає.

На цьому шляху зустрічають його небувалі труднощі. В першу чергу націоналістичний світоглядно-політичний рух, що єдиний репрезентував правильний напрям, організаційно був зформований в декількох угрупованнях, які треба було за всяку ціну звести до одного спільного знаменника, залишивши УВО мечем революції і її збройним раменем.

Існуючі в той час українські партії докладали зі свого боку всіх зусиль, щоб не постав новий політичний осередок, який з часом мусів вибити їх з історичної арени. Бо ж нова організація мала творити зі свого членства духово-політичний моноліт, чого не було в УВО, з яскравою політичною програмою, гострою концепцією, і ще й до того, а це вже питоме всім молодим революційним рухам, з намаганням взяти в свої руки перевагу керівництва народньою душею.

Українська суспільність теж не радо думала про яку-небудь «зміну в УВО». Українська Військова Організація мала вироблене велике ім'я серед української громади в краю і за границею. До неї ставилися з любов'ю і пієтизмом, її члени були визнані борцями за народню справу. Стати на прою з такою поставою громади, перекопати її в конечності змін і повести за собою може вдатися тільки міцним індивідуальностям. Євген Коновалець і тут виявив себе на потрібній висоті.

Але найтяжчу справу мав він зі своїми найвідданішими друзями, членами УВО. Ці здебільшого не хотіли й чути про якісь зміни, «якусь ідеологію», а про зміну назви взагалі небезпечно було й згадувати. Але правильність лінії славної пам'яті Полковника перемогла. І в січні-лютні 1929 р. у Відні відбувся Перший Конгрес Українських Націоналістів. Конгрес цей започаткував новий етап визвольної боротьби, створивши Організацію Українських Націоналістів — ОУН. І як мікроскопічно малими супроти неї виглядають ті епігони малоросіяництва і провансальства, що в сьогоднішній дійсності пишуть «галицька ОУН». Бо в історії народу неважно, де зродилася якась ідеологія чи концепція, але важно, яку функцію вона сповнила. А сьогодні навіть пересічно інтелігентна людина не може заперечити, що ОУН — це незатертий вклад в історію, боротьбу, світогляд, політичну дію українського народу.

Створивши ОУН, Євген Коновалець вивів визвольну революційну боротьбу українського народу на прямий шлях, який мусить скінчитися перемогою і побудовою самостійної держави.

Завдяки цьому українство, не зважаючи на існування окупаційних систем, позначило свій шлях на майбутнє незалежно від них, як сила духово зовсім суверенна. І чи ОУН буде єдиною організацією, що очолить перемогу визвольної боротьби, чи ні, то все ж таки все, що буде в цьому напрямі, буде «од сімени» Організації Українських Націоналістів.

В якийсь час по створенні ОУН виїжджає Євген Коновалець до Швейцарії. Там він мав змогу найсвобідніше рухатися і розгортати роботу. Поважно вплинув на це перенесення факт існування на терені Швейцарії, в Женеві,

Ліги Націй. З держав середущої Європи одні були неприхильно наставлені до визвольних змагань українського народу, а другі, як напр. Ваймарська Німеччина, намагалися за всяку ціну використати український революційний рух для своїх цілей. Щоб цього уникнути, Полковник покинув Середню Європу. В Німеччині положення було скомпліковане ще й горезвісним Ріком Ярим.

Женевський період життя сл. п. Полковника, з яким зв'язаний перший большевицький замах на нього, є часом великих зовнішніх успіхів українського націоналізму. Передбачуючи майбутню близьку війну, Євген Коновалець докладав усіх зусиль, щоб якнайкраще приготувати відповідні зв'язки й зрозуміння для української справи серед зовнішніх чинників. Одночасно постійними поїздками найвизначніших членів ОУН в заокеанські країни поставлено їй там у відповідній ширині організаційну роботу.

В самій Організації змагалися в той час дві течії: одна, репрезентована деякими колишніми членами УВО і деякими представниками молодого покоління, що головний натиск клала на боеву роботу, і друга — репрезентована Полковником та його найближчим оточенням, що намагалася революційну ОУН вивести на широке поле дій серед народніх мас, закріпити її в цих же масах, втягнути їх в активну боротьбу, шукаючи для цього відповідних форм, отже зрелізувати основну вимогу, для якої й сама Організація постала, тобто створення міцної, глибоко закоріненої революційно-політичної організації з міцним керівним осередком.

Сильній індивідуальності Євгена Коновальця вдалося без особливих труднощів виразно вивести свою генеральну лінію й нахилити загал членства до неї. Тим більше, що саме його лінія завжди була потверджувана життям як виправдана і єдино правильна.

В міжчасі минали місяці й роки, і світ швидким темпом зближався до нової, другої імперіялістичної війни. Євген Коновалець в цій війні добачував шанси для українського народу вибороти свою державу. На це він приготував Організацію, ближчий круг своїх співробітників і, нарешті, відповідні обставини. Це йому вдалося в такому великому розмірі, що Організація була визнана загальним, до певної міри державно-правним українським чинником. Висловом цього були міжнародні зв'язки, що їх осягнув сл. п. Полковник. Ще сьогодні не час ближче про ці зв'язки говорити. А напевно не один з них залишиться тайною назавжди. Бо в умовах тяжкої підпільної роботи, в умовах наступу з різних боків різних признаних державних чинників, не слід було та й можливостей не було вести широкі записки, мемуари тощо. З нечисленних, випадково висвітлених моментів ми можемо сьогодні принаймні до певної міри схопити серйоз-

ність цієї ділянки роботи. Без сумніву, можемо сьогодні сказати, що Євген Коновалець гідно на зовнішньому форумі захищав справу самостійності української держави.

Серед української суспільності, без огляду на партійну приналежність поодиноких кругів, ОУН, очолена полковником Коновальцем, була визнана осередком визвольної боротьби українського народу. Це було у висліді героїчної, відданої праці і боротьби низового членства ОУН, а з другого боку продуманої довговіддихової політики Голови ПУН.

На Наддніпрянщині, під большевицькою окупацією, тільки з найбільшим трудом вдалося тут і там започаткувати організаційну роботу. Але в свідомість цілих верств все ж таки час до часу попадали вістки про ОУН і її визвольну роботу. Таємничість її додавала їй ще більшої поваги й серйозності. А непримирна постава населення супроти большевиків виявляла великі потенційні можливості для українського націоналізму та його організаційного оформлення в Організацію Українських Націоналістів. Український націоналізм виростав на найгрізнішого ворога для російської імперії.

І тому большевики доложили всіх зусиль, щоб в обличчі грядучої великої розгри вирішно ослабити Організацію, вбивши її душу. І їм вдалося 23. травня 1938 року в Роттердамі знищити Полковника Коновальця. Організації знищити вони не змогли. Бо, врісши в кров і в мозок українців, вона стала непереможною. І ніякий займанець не зможе знищити її так, як не може знищити волі українського населення до самостійного, державного життя.

Євген Коновалець, який виріс у вирі першої Української Національної Революції 1917—1920 рр., який вбрав у себе великий досвід і патос доби, все своє життя посвятив відбудові української держави. Його талант і працьовитість, відвага й непохитність дали йому змогу в найкритичніших хвилинах знайти найпевнішу дорогу виходу. І таким залишається він для нас на сьогодні й залишиться назавжди: послідовним, непохитним, відданим будівничим української держави.

ОЙ, ГОРЕ ТІЙ ЧАЙЦІ

Ой, горе тій чайці, чаєцці небозі,
Що вивела часняток при битій дорозі.

Ой, ішли чумаки, весело співали
І чаечку іздігнали, чаєнят забрали.

А чаечка в'ється, об дорогу б'ється,
К сирій землі припадає, чумаків благає:

«Ой, ви чумаченьки, ви ще молоденькі,
Верніть мені часняток, вони ще маленькі.»

Гетьман ІВАН МАЗЕПА

ДУМА

Всі покою щиро прагнуть,
А не в еден гуж всі тягнуть,
Той направо, той наліво,
А все, браття, того диво!

Не маш любви, не маш згоди
Од Жовтої взявши Води;
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоєвали.

Гей, братища, пора знати,
Що не всім вам панувати,
Не всім дано всеє знати,
І речами керувати!

На корабель поглядімо,
І як много налічимо
Люду, однак сам керуєть
Стерник і сам управуєть;

Пчулка бідна матку маєть
І оноє послухаєть.
Жалься, Боже, України,
Що не вкупі маєть сини!

Єден живєть із погани,
Кличєть: «Сюди, Отамани!
Ідім матку рятовати,
Не даймо ей погібати!»

Другий Ляхам за грош служить,
По Вкраїні і той тужить:
«Мати моя старенькая!
Чом ти вельми слабенъкая?

Розно тебе розшарпали,
Кгди аж по сам (Дніпро) туркам дали,
Все то фортель, щоб не міла
І аж в конец заслабіла!»

Третій Москві юж голдуєть
І ей вірно услугуєть;
Той на матку нарікаєть
І неволю проклинаєть:

«Ліпше було не родити,
Нежлі в таких бідах жити!
От всіх сторон ворогують,
Огнем, мечем руїнують . . .

Чом ти братов не учила,
Чом од себе їх пустила?
Ліпше було пробувати,
Вкупі лихо одбувати!»

Я сам бідний не здолаю,
Хіба тільки заволаю:
«Гей, панове енерали!
Чому ж есте так оспалі?

І ви, панство полковники,
Без жадної політики,
Озмітеся всі за руки,
Не допустіть горкой муки

Матці своїй больш терпіти!
Нуте врагов, нуте бити!
Самопали набивайте,
Острих шабель добувайте,

А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте;
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблі маєм права»!

НОВИЙ ГОНТА

(Сцена з ВЕЛИКОГО ЛЬОХУ — містерія)

Перший голос:
Та ще буде
Два дива твориться:
Сю ніч будуть в Україні
Родиться близнята.
Один буде, як той Гонта,
Катів катувати!...
Що, як виросте той Гонта,
Все наше пропало!
Усе добро поплюндрує,
Й брата не покине!
І розпустить правду й волю
По всій Україні!
Так от бачите, сестриці,
Що тут komponують!
На катів та на все добре
Кайдани готують!

Третій голос:
Я золотом розтопленим
Заллю йому очі!...

Перший голос:
А він, клятий недолюдок,
Золота не хоче!

Третій голос:
Я царевими чинами
Скручу йому руки!...

Другий голос:
А я зберу з всього світа
Всі зла і всі муки!...

Перший голос:
Ні, сестриці, не так треба:
Поки сліпі люди,
Треба його поховати,
А то лихо буде!
Он бачите: над Києвом
Мітла простяглася,
І над Дніпром і Тясмином
Земля затряслася.
Чи чуєте? Застогнала
Гора над Чигрином.
О!... Сміється і ридає
Уся Україна!

ЮРІЙ ЛИПА

СВЯТИЙ ЮРІЙ

Наці народжена з огня,
Наці великая, молись —
Яснозбройний Юрій, як колись,
Осідлав могутнього коня;

Мов лявіна біла поплила,
Гуркіт ляка малі серця,
Розбігається отрутна мла
Від проміння дивного лица;

Наці народжена з огня,
Ось прийшов твій Юрій, мов воскрес,
Стримує могутнього коня,
Простягає руку до небес.

БАГРЯНА ПІРАМІДА

Від неї кров сторіками сторік —
Земля наскрізь гарячою просякла.
Вона встає, багряна, хмаросягла,
Уся — німий в пустиню синю крик...
Немов живий, прокляттям дише лик...
Возстала в твердь — і впала, і залякла,
Десь увійшов ще глибше в груди штик...
А в висоті на виклублені хмари —
Чорніш ночей нерукотворні хмари —
Блідий, мов плат, у пурпурі від ран,
Весь у страсній незамкнутості зору,
Простерся Вождь, недвижен, бездихан,
Небострімку увінчуючи гору.

* * *

Вони злились в єдину гаму,
Єдиний витворили гуд —
Гук з-під Базару і з-під Крут,
Гук із Парижу й Роттердаму...
Не треба слів. Хай встане тиша,
І д'горі здіймуться серця —
І хай замре напруга ця,
Як обря стать архистратижа,
Коли стоїть перед престолом,
Вся — харалужна, і горить,
І більше мовить кожна мить,
Ніж можна вимовить глаголом.

ПРО НЕЧАЯ

Ой, з-за гори високої, з-під чорного гаю,
Ой крикнули козаченьки: «Утікай, Нечаю!»
«Не бійтеся, не бійтеся, пани отамани!
Поставив я сторожоньку усіми шляхами!
Як маю я, козак Нечай, звідси утікати,
Славу свою козацькую та й поневіряти.»

ОЙ, ЩО Ж БО ТО ЗА ВОРОН

Ой, що ж бо то за ворон, що по морю крикає,
Ой, що ж бо то за бурлака, що всіх бурлак збирає?
Ой, збирайтеся, панове молодці, та все народ молодий,
Гей та поїдем, панове молодці, у той лісок лебедин.
Ой, що ж бо там, панове молодці, та у хмарі гуде,
Ой, що ж бо то, панове молодці, за погонька буде?
Рости, рости та клен-дерево, рости вгору високо,
Поховали пана Отамана в сирі землю глибоко.

ОЙ, МОРОЗЕ

Ой, Морозе, Морозенку, ти преславний козаче,
За тобою, Морозенку, вся Україна плаче!
Не так тая Україна, як те гордее військо,
Заплакали козаченьки, йдучи рано в місто,
Не так тее горде військо, як старенька мати,
Заплакала, заридала та й під тином хати.
Усипали над Морозом та високу могилу,
Піде слава про Мороза на всю Україну.

ОЛЕКСАНДЕР ОЛЕСЬ

ТЕРНОВИЙ ВІНОК

Гуртова рецитація*)

I.

I. група:

На гноїщах Європи ми, як черви,
В'ємось, або без руху лежимо...
Натягнуті, як струни, наші нерви,
І люто б'є по них життя само.

Не відчуваємо уже ударів,
Не лічимо розбитих струн:
Однково, з якої хмари
Стрілою кине в нас Перун.

Все дужче сивіє волосся,
І гнуться голови сумні...
Так гнеться кинуте колосся
І губить зерна запашні.

Куди йти й де, в кого благати?!
Були ми скрізь, благали ми усіх...
Одні вмивали руки, як Пилати,
А другі кидали на сміх.

Молились ми, та з неба Бог великий
Дивився байдуже на нас...
І глузував ще більше ворог дикий
І кидав камені образ.

З орлів нестриманих, крилатих,
Ставали ми пінгвінами без крил,
Серед хрестів, серед борців розп'ятих
Шукали місця для своїх могил.

*) Див. Примітки до програми.

Були ми всі безбарвні, рівні, сірі...
Усі однакові: безсилі і смішні...
Ніхто не зважиться летіти в ірій
Крізь хмари чорні і страшні.

II.

II. г о л о с :

Але не всі поволі догнивали —
Лишалася ще молодь вогняна,
Світили їй, так зблизька, ідеали,
І снилась їй країна чарівна.

Що їм були і хмари, й дні похмурі,
Ворожий гнів і дикий сміх...
Назустріч вітру, грому, бурі
Були відкриті груди їх.

І спіла думка їх, з життям зливались мрії —
Ввижалась перемога їм...
Співали дзвони їм то Юра, то Софії,
Гримів гармат майовий грім.

Старих покинули: **«Не вірите — вмірайте!
Ми ж віримо, ми прагнем боротьби.
Молітесь, плачте і благайте,
Нових панів відшукуйте, раби.»**

А ми ішли і знову йдем без зброї:
В серцях її кують нам ковалі!
Не родяться, а творяться герої
В боях за волю рідної землі.

Ти нас веди, досвідчений вояче,
Ми віримо, ми коримось тобі...
Тепер не ми, а ворог наш заплаче
І прокляне останній бій!»

III.

I. г о л о с :

В маленьких людях — дух малий...
Вони малі — малого тільки хочуть.
Ідуть дорогою, не збочуть,
Бояться ночі, навіть мли.

Літати, падати стократ
І знов шукать стежок в незнане —
В них ні бажань, ні сил не стане —
Вони родилися — для хат.

Сидить в тепленькому взимі,
У холодку дрімати вліті,
Сушить грушки, плекати квіти,
Ходить з ліхтариком в пітьмі.

На еміграції вони
Придбали дещо, слава Богу,
І, мабуть, стане на дорогу,
Як трісне «царство сатани».

А коли — ніхто не зна...
Листи не йдуть, чутки зблудились...
Казали щось, та помилились:
Сам, мабуть, ширить «Сатана».

І так ідуть — пливуть літа...
В колодочки вже вбилися діти...

І. група:

«Що ж будем ждати і терпіти,
Нести, згинаючись, хреста».

IV.

III. голос:

В великих людях — вільний дух
До тіла людського прикутий...
Їх вабить крила розгорнути,
Їх кличуть простір, воля, рух.

Вони не заснуть і вночі!
Їх будить зойк і крик народній,
Вони то в небі, то в безодні,
Їм сниться слава і мечі.

Що стіни — мури? **Развалить!**
Що скелі — гори їм? **Розперти!**
Перемогти або **умерти** —
Однаково прекрасна мить!

Життя для них — це боротьба,
Вони родилися для чину,
Розкуть закуту Україну,
Звільнити вічного раба!

Це зміст життя їх, це мета,
Це — їм призначена дорога,
А там за нею — перемога,
Квітки і брама золота.

І йдуть вони, і безліч їх
Упало славно на дорозі.
Ні плач, ні ворога погрози
Не здержать радісний потік.

V.

VI. голос:

Ой, лийся, річко бурхлива,
Хоч напилася доскочу нива,
Не напилася води, а крові,
Аж страшно стало вже мужикові.

Кров'ю залита вже кожна хата,
Діти голосять над трупом тата,
Мати, як крейда, лежить зомліла...
Хіба ти, річко, цього хотіла?!

VI.

Не спить Отаман... думає думу,
Пильно він слухає нашепти шуму,
Шуму рожевого, хвилі розбитої,
Ниви червоною кров'ю политої...

IV. голос:

«Стане! — Та не спочинемо,
Хвилі розбурхані далі ми кинемо,
Кинем на ворога, ката одвічного,
Втопимо лютого змія північного.

І через скелі і мури поставлені
Литися стали струмочки скривавлені,
Стали надії квітами сходити,
Очі заплакані радісно зводити.

VII.

V. голос:

Не спав і гад. Гадючий розум
І дні, і ночі працював...
Він вдома правив роги козам,
За домом яструбом літав.

У саме серце ціливі з лука,
Але стріла не долетить...
Аж ось повзе якась гадюка,-
І змій з гадюкою сидить.

Готовий плян і всі деталі,
Все точно зважено на грам...

... Радіє змії в кремлівській залі,
... Повзе гадюка в Роттердам.

VIII.

VI. голос:

І приповзла, і Отамана
В обійми юдині взяла,
І не збагнув: чи в серці рана,
Чи це нектар вона влила.

Лежить, не знає він і досі,
Вино, а чи отруту п'є,
Хоч рідний хтось над ним голосить,
І побратим меча кує.

IX.

... «сотня поляже,
Тисяча натомість стане до борби ...

Йшли діди на муки, підуть і правнуки.»

МИ ГАЙДАМАКИ

Ми гайдамаки, всі ми однакі,
Ми ненавидим лядськеє ярмо.
Йшли діди на муки, підуть і правнуки,
Ми за народ життя своє дамо!

ОЙ, У ЛУЗІ ЧЕРВОНА КАЛИНА

Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, розвеселимо!
Пішли наші Стрільці Січовії у кривавий тан
Визволяти рідну Україну з московських кайдан.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, розвеселимо!

МИ ЙДЕМО В БІЙ

Ми йдемо в бій, ми йдемо в бій,
По згарищах руїни,
За рідний край, за нарід свій,
За волю України.

Ми йдемо в бій, земля дуднить,
Радіють гори, степи,
Бо нас у бій благословить
Могутній дух Мазепи.

ПРИМІТКИ ДО ПРОГРАМИ

Загальні зауваження

Академія становить єдність як внутрішню так і зовнішню. (Однозгідне оформлення програми, сцени і залі). Поодинокі точки програми нав'язуються одна на одну.

Невільно порушувати цю єдність пересуванням поодиноких точок згл. заміною їх іншими. (Про можливість поповнення музичної частини див. окрему примітку!).

Вступним словом, про яке мають подбати самі організатори — відкривається Академія. Припильнувати, щоб це Слово було актуальне, але zarazом відповідно ідейно пов'язане з цілістю програми (див. Реферат!).

Мистецька частина між Вступним словом і Рефератом має характер прологу. Перших дві точки зображають тугу України в минулому вийти з нещастя і хаосу бездержавного життя („Чайка-небога”), вилонивши зі себе сильну постать національного провідника („Дума” — Мазепи).

Ця туга воскресає знову за найгіршого занепаду українського народу в минулому столітті — у візях Т. Шевченка (народження Нового Гонти — сцена з „Великого Льюху”).

Реферат, що в ньому висвітлюється ідея цілої Академії, прочитати без змін.

В поезії Ю. Липи виступає вже безпосередньо постать національного провідника, що зродився у вогні Революції; у вірші Стефановича „Багряна піраміда” зображується його геройська смерть, жертви покладені у Визвольній Війні. В дальшому вірші О. Стефановича „Вони злились в єдину гаму...” — вшанування нацією цієї Жертви. Жалібні козацькі пісні творять тут тло, супровід.

Дальша частина програми засвідчує невмирущу силу (освячену найвищою жертвою) сучасної нашої національної боротьби, якої носіями поступово стають всі українці, очолені новопосталим Стерником, Провідником. Вірш О. Олеся „Терновий вінок” знову „впроваджує” учасників Академії на конкретне життєве бойовище. Кілька бадьорих стрілецьких пісень мають ще підсилити мотив актуальної боротьби за Україну. Академія кінчиться апотеозою Гімну. Характер Академії — урочистий, жалібний, але zarazом — зокрема при кінці — бадьорий та активний.

Зауваження для організаторів

Загальний характер урочистої Академії вимагає підкреслення пропагандивних моментів, тому мистецьке оформлення програми в цілому не має основного значення: воно має лише служити для підкреслення основних тез, висловлених промовцями, декламаторами

і хором. Зокрема зовнішнім оформленням залі та сцени ми підкреслюємо поважність, урочистість моменту. Зasadничо в даному випадкові сцена не відіграє властивої ролі, а зовнішнім оформленням сценічного простору й залі ми свідомо затушовуємо межу, що звичайно відділює виконавців мистецьких точок програми від глядача. І сцена, і зала разом мають перетворитися в органічну цілість, так само, як група виконавців мистецької частини програми має бути уособленням активу даної української громади, тобто — являти собою органічну складову частину української національної спільноти. Тому на сцені недопускальні театральні декорації чи їх частини: Куртина (завіса) підноситься після Вступного слова і вже до кінця Академії не спускається.

Пильнувати чіткості і перебігу Академії, уникати задовгих павз між поодинокими точками програми, тримати збори в стані певної напруженості під час цілої програми, вивершуючи її Національним Гімном, відспіваним учасниками Академії і виконавцями спільно.

Примітки до музичних точок

Музична частина програми складається з точок широко відомих (народні та стрілецькі пісні), так що їх відтворення — навіть в сьогодшніх умовах, коли загально відчувається брак нотного матеріалу — не вимагатиме особливих зусиль. Та в осередках, де для цього є відповідні дані, можна збагатити цю музичну частину ще двома — трьома точками (сольоспів, фортепіан, оркестра), пильнуючи при тім органічності достосування цих точок до цілості програми. Мають вони бути вибрані передусім з клясичного репертуару українського, у виняткових випадках чужинного.

Примітки до гуртової рецитації «Терновий вінок»

1. Дружина виконавців (рецитаторів) має складатися найменше з 12 осіб (з перевагою чоловічих голосів).

Дружина уособлює собою сучасне українське суспільство, тому вона виступає у звичайних одягах, без гриму тощо.

2. За відповідним підбором голосів дружина складається з:

а) „I. група” — голоси глухіші, інтонація пасивна. Віддати втому і зрезигнованість. Представляє собою національно недозрілу частину нашого суспільства.

б) „II. група” — голоси дзвінкі, молоді, інтонація активна, бадьора, життєрадісна.

В тексті партії „II. групи” визначені підкресленнями!

в) „I. голос” — індивідуальний голос, що рецитує в тон „I. групи”.

г) „II. голос” — індивідуальний голос, що рецитує в тон „II. групи”.

ґ) „III. голос” — активний, ясний, найкраще дівочий голос.

д) „IV. голос” — голос Отаманя.

е) „V. голос” — глухий, темний голос з заднього ряду.

є) „VI. голос” — жіночий голос, що уособлює трагічну долю української Землі, глибокий, дещо тужливий, але без нотки зневіри.

Після слів: „побратим меча кує” — починає співати ціла дружина рецитаторів, підхоплює хор. Допильнувати, щоб в цьому місці не виникла павза — тому хор мусить заздалегідь зайняти визначене порядниками місце.

Примітки до сцени «Новий Гонта»

Це сцена з розділу „Великого Льоху” — „Три Ворони”.

Постаті „Ворон” символізують:

перший голос — злий дух України; другий — Польщі; третій — Московщини.

Виконати цю сцену найкраще жіночими голосами.

Зовнішнє оформлення залі й сцени

Посередині чільної стіни — обрамований зеленню й квітами — великий портрет сл. п. Є. Коновальця.

Оба́біч портрету (див. схема) прямовісно звисають по стіні державні прапори, вгорі увінчані щитами: 1. державний герб (на синьому полі щита золотий Володимирів тризуб), 2. знак ОУН (на синьому полі щита золотий тризуб з мечем).

По сторонах на пів крок від прапорів почесна сторожа, яка може змінятись в наступний спосіб: в павзах між точками програми:

Перша зміна — в часі виголошення реферату — кол. Українські Січові Стрільці, кол. вояки Української Народньої Республіки, УГА, Карпатської Січі.

Друга зміна — колишні політичні в'язні.

Третя зміна — жіноцтво.

Черверта зміна — пласт.

П'ята зміна — знову колишні військовики.

Над сценою, вздовж цілої чільної стіни — над завісою — протягається гасло:

ДУШУ Й ТІЛО МИ ПОЛОЖИМ ЗА НАШУ СВОБОДУ!

обрамоване зеленню з ялини.

В простінках чільної стіни — оба́біч куртини — прямовісно звисають державні прапори.

На бічних стінах залі розміщуємо прапори й гасла, вміру удекоровані зеленню:

Стіна права:

1. У вогні перетоплюється залізо у сталь,
У боротьбі перетворюється народ у націю.

Євген Коновалець